

Pronominioppia

M. K. SUOJANEN *Mikael Agricolan teosten indefiniittipronominit: totalitiivit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 334. Pieksämäki 1977. 207 s.

Julkaistessaan v. 1871 Kielettäressään parikymmensivuisen kirjoituksensa »Agricolan kielestä» August Ahlqvist sanoo näennäisen vaatimattomasti: »Nämät kirjat olen minä käynyt jotensakin tarkoin

läpi, pannen ylös sen mikä minusta on näyttänyt muistamista ansaitsevan. Saat-
taa kuitenkin olla mahdollista, ett' en
siinä ole kaikkea huomainnut, joka niissä
meidän ajan tiedonhalua viehättää, ja
että siis joku toinen tutkija voisi minun
leikkuu-alaltani vielä poimea hyvän jou-
kon tähtiä.» Ahlqvistin leikkuualana
olivat Agricolan Rukouskirja, Uusi testa-
mentti ja Psalmtari. No, onhan aika sitten
osoittanut, ettei kirjoittaja ainakaan ollut
liian vaatimaton. Ovathan lukuisat tut-
kijat sittemmin ammentaneet Agricolan
kielestä ja tähtiä on yhä yllin kyllin
paimittavana. Ensimmäinen julkaisi Arvi Jän-
nes eli Arvid Genetz Virittäjän II niteessä
v. 1886 nelikymmensivuisen tutkielman
»Jälkileikkuuta Agricolan kielestä» ja
sitten Heikki Ojansuu v. 1909 jo lähes
parisataasivuisen monografian »Mikael
Agricolan kielestä». Myöhemmistä tut-
kijoista mainitsen vain Martti Rapolan,
jonka valtavasta tutkijantyöstä hyvin suu-
ri osa kohdistui Agricolan kieleen.

Matti K. Suojanen on valinnut väitös-
kirjansa aiheeksi Agricolan teosten totali-
tiivit, so. yhden indefiniittipronominien
ryhmän. Jos ajatellaan, kuinka paljon
tutkittavaa Agricolan kielessä on, niin
tältä kannalta Suojasen leikkuuala on
hyvinkin suppea. Tällä linjalla Agricolan
kielestä riittää aiheita vielä lukematto-
miin väitöskirjoihin. Mutta Suojasen työn
painopiste ei niinkään ole Agricolan kielen
tutkimuksessa, vaan pikemmin pronomi-
nien tutkimuksessa. Tutkimuksen luonne
ei olisi paljoakaan muuttunut, jos kor-
puksena olisi ollut Agricolan teosten ase-
mesta vaikkapa nykyinen suomalainen
kirkkoraamattu.

Vaikka tutkimuksen kohteena on kirja-
suomen vanhin kerrostus, niin tutki-
mus on silti jokseenkin puhtaasti synkro-
ninen. Tutkitaan Agricolan kieltä suh-
teuttamatta sitä kirjakielen kehitykseen.
Periaatteelliselta kannalta tämä on tie-
tenkin täysin hyväksyttävä menettely:
synkronisen kielentutkimuksen kohteena
voi olla yhtä hyvin vanha kuin nykyinen-
kin kieli. Mutta toisaalta on näin jätetty

käyttämättä paljon sellaisia mahdolli-
suuksia, joiden hyödyntäminen olisi olen-
naisesti lisännyt tutkimuksen arvoa ja
kiinnostavuutta. Vertailu lähimpiin aika-
laisiin (esim. Westh, Upsalan fragmentti)
olisi ainakin vähän auttanut selvittä-
mään, mikä Agricolan kielenkäytössä on
omintakeista, mikä silloisiin yleisiin kielen-
käyttötottumuksiin perustuvaa, mikä taas
vieraisiin esikuviiin nojautuvaa. Nämäkin
lisät olisi kannattanut ottaa huomioon,
kun toisaalta on suoritettu suuritöinen
vertailu Agricolan vieraskielisiin esiku-
viin (Suojasen lähteinä Lutherin Raam-
mattu, Kustaa Vaasan Raamattu, Versio
vulgata sekä Erasmuskin latinan- ja
kreikankieliset käännökset). Agricolan
kielen vertailu myöhempään uskonnolli-
seen kieleen (ennen kaikkea Sorolainen,
1642:n Raamattu ja nykyinen kirkko-
raamattu) taas olisi valaissut sitä, missä
määrin ja millä tavoin Agricola on vai-
kuttanut uskonnollisen ja muunkin kirja-
kieleemme myöhempään kehitykseen.

Suojasen aloittaessa tutkimustyönsä oli-
vat kohteina kaikki Agricolan indefiniitti-
pronominit, mutta työn edistyessä hän
on joutunut rajaamaan aiheensa pelkkiin
totalitiiveihin. Tutkittavan aineiston mää-
rä on supistunut sillä tavoin, että se on
houkutellut tekijän paikoin ehkä liiankin
pikkutarkkaan tilastointiin ja luetteloi-
ntiin.

Tutkimuksen johdanto, jossa selvitel-
lään työn teoreettista pohjaa, on suhteel-
lisen laaja, mutta se on samalla ansiokas
ja huomattavaa lukeneisuutta osoittava.
Indefiniittipronomoninit tekijä jakaa seu-
raaviin ryhmiin: (1) Varsinaiset indefi-
niittiset pronominit (esim. *joku, jokin, jompikumpi, muuan*), (2) restriktiiviset indefi-
niittiset pronominit (esim. *muutama, harva, moni*), (3) indefiniittis-inklusiiviset
1. konsessiiviset indefiniittiset pronominit
(esim. *kuka hyvänsä*), (4) inklusiiviset 1.
totaliiviset indefiniittiset pronominit 1.
totalitiivit ja (5) muut indefiniittiset pro-
nominit. Neljäs ryhmä, joka siis on tut-
kimuksen varsinaisena kohteena, jakau-
tuu kolmeen alaryhmään: (A, selvimmin

inklusiivinen ja totaalinen:) *jokainen (joka)*, *kaikki (koko)*, *molemmat*, *toinen ja toinen 'molemmat'*; (B, distributiivis-inklusiivinen:) *kukin*, *mikin*, (*kuka kulloinkin*, *mikä milloinkin*), *kumpikin*; (C, negatiivis-inklusiivinen:) *kukaan*, *kenkään*, *mikään*, *yksi-kään*, *ainoakaan*, *kumpikaan*, *ei toinen eikä toinen*. Ryhmittely on itsenäisesti muodostettu, ja sitä voidaan pitää riittävästi perusteltuna.

Tutkimuksensa päämääräksi Suojanen määrittelee kokonaiskuvan antamisen Agricolan kielenkäytön totalitiiveista. Taavoitteena on selvittää näiden sanojen osuus Agricolan kielessä, niiden syntakti-nen distributio, erityispiirteet ja oma-laatusuudet nykykieleen verrattuna, edel-leen selvittää niiden leksikaalista merki-tystä sekä semanttisia ja pragmaattisia yhteyksiä. Näin rajatun tavoitteen tutki-mus käsitykseni mukaan saavuttaa aika hyvin. Toisaalta pelkkä totalitiivien ryh-mä on niin vähäinen ja tavallaan perifee-rinenkin osa Agricolan tai minkä tahansa kielimuodon koko kentästä, ettei voi odottaakaan kovin runsaita tuloksia. Tähän on syytä lisätä, että asetetun tavoitteenkin saavuttamisessa jäädään eräissä kohdin puolittiehen, kun ei aina ole totalitiivien syntaktista käyttäytymistä verrattu muiden pronomien ja muiden nominien vastaavaan käyttäytymiseen. Vasta tällainen vertailu todella paljastaisi totalitiivien erityispiirteet. Tämäntapai-nen puute esiintyy mm. *pitää tekemän*-tyypin subjektin sijaa (nom. tai gen.) koskevassa jaksossa sekä laajassa adver-biaalin käsittelyssä.

Tilastollista menetelmää on käytetty runsaasti. Selvästi rajattu korpus, jon-ka totalitiiviesiintymien määrä ei ole vallan huikea, onkin antanut tähän hy-vät mahdollisuudet. Vaikka tekijä ei ole aina välttänyt tarpeetontakaan tilas-tointia ja luettelointia, kuten jo mai-nitsin, niin toisaalta tulee kyllä esille myös paljon mielenkiintoista. Totalitiivien esiin-tymiä on Agricolan teoksissa kaikkiaan runsaat 6 000, joista kokonaista 64 % tulee *kaikki*-sanan osalle. Tämä prono-

mini saa näin tutkimuksessa erittäin kes-keisen sijan. Harvinaisimpia Agricolan käyttämistä totalitiiveista taas ovat *kumpi-kin*, *ainoakaan* ja *kumpikaan*, jotka edustavat yhteensä vain noin yhtä promillea totali-tiiviesiintymien koko määrästä. Kuten tekijä huomauttaakin, nämä prosentti-luvut eivät oikeastaan vielä kerro koko totuutta, sillä *-kaan* /*-kään* -loppuisten sanojen vähäisempi frekvenssi perustuu tietenkin kieltolauseiden harvinaisem-muuteen.

Erityisen perusteellisesti on selvitetty totalitiivin sisältäviä attribuuttikonstruk-tioita. Ne ovatkin totalitiivien käytön kannalta selvästi relevantteja. Relatiivi-konstruktioista taas selvitetään eri totali-tiivien esiintymistä korrelaateina, eri relatiivipronominien esiintymistä sekä sa-najärjestyskysymyksiä. Näissä kohdin kut-nen monessa muussakin asiassa on otettu huomioon myös lähdekielten vaikutus, mikä on epäilemättä ollut hyvin työläs tehtävä. Muutamissa kohdin on myös suoritettu Agricolan tuotannon eri osien välisiä vertailuja, jotka nekin ovat tuot-taneet joitakin huomionarvoisia tuloksia.

Suojanen ulottaa tutkimuksensa myös pragmatiikan alueelle. Kielentutkimuk-sen ja pragmatiikan suhteestahan on viime aikoina paljonkin keskusteltu, mutta si-vuutan tässä tämän periaatekysymyksen. Suojanen on tavoitteisiinsa sisällyttänyt myös sen seikan selvittämisen, millä ta-voin tutkittujen totalitiivien käyttö valai-see uskonnollista maailmankuvaa. Hänen mukaansa geneerisissä lauseissa esiintyvä totaalikorostus, jota ennen muuta sana *kaikki* ilmentää, on »Agricolan teoksissa kuvastuvalle juutalais-kristilliselle uskon-nolle alusta lähtien niin keskeinen, että sitä esiintyy kaikissa vaiheissa. Totaali-korostusta käytetään maailmankuvan kes-keisten elementtien vahvistamiseen» (s. 178). Ymmärtääkseni tekijä kyllä onnis-tuu osoittamaan, että tämä seikka todella paljastaa jotakin tekstien taustana ole-vasta uskonnollisesta maailmankuvasta. Omasta puolestani tunnen tässä olevani oudolla maaperällä enkä ryhdy asiaa

lähemmin arvioimaan. Lienee joka tapauksessa selvää, että tässä ei ole kysymys nimenomaan eikä edes pääasiallisesti juuri Agricolan uskonnollisesta maailmankuvasta, vaan lähdetekstien välittämästä maailmankuvasta, jolle kai Agricola kuitenkin on antanut oman vivahteensa.

Suojanen ei ole työssään juuri viihtynyt valmiiksi hiihdetyillä laduilla, vaan häntä on enemmän viehättänyt umpi-hangessa tarpominen. Hänen tutkijanotteensa on kauttaaltaan itsenäinen ja omaperäinen. Tällaisena tutkimus herättää paljon kysymyksiä, kuten edellä olevastakin lienee käynyt selville. Itsenäisyys ja omaperäisyys on luettava nuorelle tutkijalle ansioksi. Tekijä on teoreettisesti ja filosofisesti erittäin perusteellisesti syventynyt aiheeseensa ja pyrkinyt selvittämään myös konkreettiset tutkimusongelmansa pohjia myöten, tyytymättä pinnallisiin ja likimääräisiin selvityksiin. Suojasen väitöskirja on virikkeitä antava ja kielitieteen periaatekysymyksiäkin syvältä kouraiseva tutkimus.